

tasavvur

tekirdag ilahiyat dergisi | tekirdag theology journal

e-ISSN: 2619-9130

tasavvur, Haziran/June 2021, c. 7, s. 1: 727-750

İslâm Hukukunda Bir Tasarrufta Birden Çok Vekil Tayini ve Sonuçları
Assignment of Multiple Attorney in a Transaction in Islamic Law and Its
Consequences

Mustafa KİSBET

Öğretim Üyesi Dr., Kastamonu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
İslam Hukuku Anabilim Dalı,
Assistant Professor, Kastamonu University, Faculty of
Theology, Department of Islamic Law
Kastamonu / TURKEY
mustafakisbet@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9201-2778

DOI: 10.47424/tasavvur.911762

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received: 08 Nisan / April 2021
Kabul Tarihi / Date Accepted: 26 Mayıs / May 2021
Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2021
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: Kisbet, Mustafa. "İslâm Hukukunda Bir Tasarrufta Birden Çok Vekil Tayini ve Sonuçları". *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 7/1 (Haziran 2021): 727-750.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | <mailto:ilahiyatdergi@nku.edu.tr>

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdag, 59100 Turkey.

CC BY-NC-ND 4.0

Öz

İslâm hukukuna göre bir iş için birden fazla vekil tayini mümkündür. Ancak vekillerin birbirlerinden ayrı olarak tasarruf yapmaları hakkında farklı durumlar ve görüşler bulunmaktadır. Bu vekillerin ayrı akitler ile görevlendirilmeleri söz konusu ise vekâlet konusu işi görmekte ayrı hareket edebilirler. Aynı akitler ile tayin edilen vekiller kural olarak birlikte tasarruf etmelidirler. Müvekkil bu vekillere müstakil tasarruf izni verebilir. Hanefilere göre her iki vekilin görüşüne ihtiyaç duyulmayan durumlarda da vekiller müstakil tasarrufta bulunabilirler. Örneğin bedelsiz boşama, kendisi ve verilecek kişisi muayyen hibenin teslimi, vedâ, gasp edilmiş mal ve fasit satışta meb'î'nin geri verilmesi ve müvekkile ait bir borcun ödenmesinde her iki vekilin de ortak görüşü gereklidir. Bu tür tasarrufları vekillerin birlikte ifası ya işin sonucunun etkilenmemesi veya müvekkilin güveninin korunması için gereklidir. Dava vekâleti ise vekillerin hepsinin görüşüne ihtiyaç duyulan konulardan olsa bile duruşmada karışıklığın önüne geçmek için tek vekil tarafından icra edilir. İslâm hukuku kaynaklarında konu ile ilgili genel kurallar yukarıdaki gibi ifade edilmektedir. Ancak aynı akitte birlikte tayin edilen vekillerin ayrı ve birlikte tasarruflarına dair bütün olasılıklara değinilmemektedir. Bu makalede bir tasarrufta birden çok vekil tayini konusu ile ilgili mezheplerin görüşleri ortaya konulmaya ve bu konu ile ilgili İslâm hukukundaki prensipler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: İslâm Hukuku, Temsil, Vekâlet, Vekil, Vekillerin Çokluğu

Abstract

According to Islamic Law, it is possible to authorize more than one attorney for a job to perform a task. However, there are various situations and opinions about acts of attorneys independent of each other. When those attorneys are appointed with separate contracts, they can act separately to perform the task of the power of attorney subject. Attorneys assigned under the same contract must act together as a rule. The client can grant the attorneys permission to act independently. According to the Hanafis, attorneys can act separately in situations where both attorneys' views are not needed. Views of both attorneys are needed in cases such as divorce without in exchange for pay-

ment, contract of mandate, delivery of a grant of which itself and grantee is specific, usurped goods, return of the sold goods in void contracts and payments of client's debts. Joint-performance of such incidents is necessary in order not to effect the result or to secure the client. Regarding attorneydom, it is performed by one attorney to avoid confusion on trial even if it is one of the situations in which views of all attorneys are required. General principles related to the subject are stated as per above in Islamic Law sources. Yet, all possibilities about separate or joint performance of power of attorneys appointed together in the same contract are not mentioned. In this article, views of Islamic schools of law will be presented on appointment of more than one attorney for a disposition and related principles within the Islamic Law are tried to be determined.

Keywords: Islamic Law, Representation, Power of Attorney, Attorney, Majority of Attorneys

Giriş

İnsanlık tarihinde son yüzyıllarda hızla artan teknik gelişmelerin sosyal hayattaki yansımaları hukukî sonuç doğuran olaylarda da etkisini göstermekte ve hukukî işlemlerde sadelikten karmaşıklığa doğru geçişler görülmektedir. Bir hukukî temsil müessesesi olan vekâlet akdi de bu gidişattan etkilenmiştir. Örneğin şirketlerde ve çeşitli organizasyonlarda bir kişi veya grubu bir işlem için birden fazla vekilin temsil ettiği hatta bazen işlemin farklı aşamalarında farklı vekil gruplarının da bulunduğu görülmektedir.

İslâm hukukunda her ne kadar vekâlet ile ilgili yapılmış çeşitli çalışmalar olsa da "birden fazla vekilin tasarrufu" mevzusunun ele alındığı teferruatlı bir çalışma bulunmamaktadır. Bu boşluğu doldurmak için hazırlanmış olan bu makale, İslâm hukukunda müvekkil tarafından bir tasarruf için birden fazla vekil tayini ve hukukî sonuçları hakkında yapılmış mezhepler arası mukayeseli bir çalışmadır.

Türkiye'de vekâlet konusu ile ilgili yapılan çalışmalar genel olarak vekâlet akdini ele alanlar¹ ve vekâlet akdinin özel hükümlerini konu edinen-

¹ Vekâlet akdinin genel olarak incelendiği çalışmaların başında her ikisi de basılmamış olan H. Tanrıverdi'ye ait bir doktora (Hasan Tanrıverdi, *İslam Hukukunda ve Modern Hukukta*

ler² olarak iki gruptadır. Vekillerin çokluğu konusu ile ilgili olarak görebildiğimiz tek müstakil çalışma ise Ali Ebu'l-Basal'a ait "Teaddüdü'l-vükelâ fi'l-fıkhî'l-İslâmî" isimli makaledir. Ancak bu makalenin de az bir kısmı birden fazla vekilin tasarrufları ile ilgilidir.³

Bu çalışmanın diğer çalışmalardan en önemli farkı, müvekkilin bir mevzuda birden fazla vekil tayini konusunun detaylı ve karşılaştırmalı olarak incelenmesidir. Ayrıca İslam hukukundaki konu ile ilgili esasların tespit edilip teorisinin ortaya çıkarılması, bu tür vekillerin işlemlerinde ortaya çıkabilecek çeşitli hukuki karışıklıkların önüne geçilmesinde de yararlı olacaktır.

Vekillerin çokluğu konusu, fıkıh kitaplarının vekâlet bölümlerinde "تعدد الوكلاء" başlığı altında veya "bir kişinin iki kişiyi vekil tayin etmesi" gibi örneklerin hükümleri açıklanırken ele alınmıştır. Bu makale hazırlanırken öncelikle fıkıh mezheplerinin temel başvuru kitaplarının ilgili bölümleri incelenmiş ve konu ile ilgili her türlü bilgi tespit ve kategorize edilmeye çalışılmıştır. Vekillerin çokluğu konusuna yakın olan "tevkîlü'l-vekîl" yani "vekilin vekil tayin etmesi" meselesi gerek fıkıh kitaplarında teaddüdü'l-vükelâ konusundan farklı yerlerde geçmesi gerekse konunun genişliği sebebiyle bu çalışmanın dışında bırakılmıştır.

Vekalet Akdi (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, 1998)). ve B. Aybakan'a ait bir yüksek lisans tezi (Bilal Aybakan, *İslam Hukukunda Vekâlet Sözleşmesi*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1990)) ve bir ansiklopedi maddesi (Bilal Aybakan, "Vekâlet", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013). gelmektedir.

Arapça olarak ise Tâlib Kâid ve M. Nebil Sa'd eş-Şâzelî'ye ait aynı ismi taşıyan iki çalışma mevcuttur. (Tâlib Kâid Mukbil, *el-Vekâle fi'l-fıkhî'l-İslâmî* (Riyad, 1983); Muhammed Nebil Sa'd eş-Şâzelî, *el-Vekâle fi'l-fıkhî'l-İslâmî* (Kahire, 1990).

² Bu makalenin konusu ile ilgili olarak şu çalışmalar örnek gösterilebilir: Hadi Sağlam, "İslam Hukuku ve Modern Hukuk Mukayesesi Gayesi Hukuki Temsil Olan Akitlerin Değerlendirilmesi (Vekâlet Örneği)", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/1 (16 Haziran 2014), 1-56; Erdoğan Sarıtepe, "İslam Hukuku ve Türk Medeni Hukuku Açısından Hukuki Temsil", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/2 (2009), 77-97; Murtaza Köse, "İslam Hukukunda Temsil Kavramı ve Vekâlet-Temsil İlişkisi", *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler* 12/34 (2008), 223-248.

³ Ali Ebu'l-Basal, "Teaddüdü'l-vükelâ fi'l-fıkhî'l-İslâmî", *Mecelletu'l-Hikme* 36 (Ocak 2008), 263-300. Birden fazla vekil tayini ile ilgili kısım 279-282 sayfalar arasındadır.

Vekâlet akdi ile ilgili temel bilgilerin verildiği çalışmanın giriş kısmında, ayrıntılara girmemek ve konuyu derli toplu sunmak için daha çok muasır ve vekâlet konusunun müstakil olarak incelendiği eserler kaynak olarak kullanılmıştır. Daha sonra ise çalışmanın asıl konusu olan müvekkilin aynı akitte ve farklı akitlerde birden fazla vekil tayini ve bunun sonuçları ele alınmıştır. İslam hukukunda farklı akitler ile tayin edilen vekillerin yetkileri hakkındaki görüşler birbirine benzerdir; fakat aynı akitler ile tayin edilen vekillerin yetkileri ve tasarruflarının sonuçları hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bu bölümde her mezhebin muteber eserlerine müracaat edilerek görüşler ve illetleri ortaya konulmuş ve konunun genel çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır.

1. Vekâlet Akdi

1.1. Vekâletin Tanımı, Konusu

Vekâlet (veya vikâlet) sözlükte, bırakmak, teslim etmek, tevfi (başkasına havale) etmek, birinin isteği ile işini yürütmek, teslim anlamlarına gelmektedir.⁴

İslâm hukukunda vekâlet, genellikle tevkil yani “birini kendi yerine ika-me” anlamında kullanılmaktadır. Örneğin vekâletin, Hanefîlere göre “gücü yetse de yetmese de bir kimseye güvenerek o işi bırakmak”; Şâfiîlere göre “hayatında yapabileceği ve yerine başkasının geçmesinin mümkün olduğu bir işi bir şahsa bırakmak”; Mâlikîlere göre ise “şahsın ölümü ile bağlantısı olmayan ve failin bizzat yapmasının gözetildiği maslahatları taşıyan ibadet ve imaretler (idari görevler) dışındaki konularda bir başkasının o kişinin yerini alması” şeklinde tanımlandığı açığa çıkmaktadır. Hanbelîlere göre vekâlet “bir kişinin yapmasının caiz ve yerine başkasının geçmesinin mümkün olduğu bir tasarrufta, o tasarrufu yapması caiz olan birini yerine geçirmesidir.”⁵ Mecel-

⁴ Ebü'l-Feyz Murtaza Muhammed b Muhammed ez- Zebîdî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs* (Kahire: Dâru'l-Hidâye, ts.), 31/96, 97; Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sadır, ts.), 11/734.

⁵ Ahmed Şemseddin Kâdızâde, *Netâiciü'l-efkâr fi keşfi'r-rumûz ve'l-esrâr* (Tekmitetü Fethi'l-kadîr), thk. Abdürrezzâk Gâlip el-Mehdi (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 8/499, 500; Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Hamza el-Ensârî er-Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1984), 5/294; Ahmed b. Muhammed es-Sâvî, *Bulğatü's-sâlik li-akrebi'l-mesâlik ale's-Şerhi's-sağîr* (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1986), 3/503, 504; Mansur b. Yunus b. Salâhiddin el-Buhûti, *Keşşâfü'l-knâ' an metni'l-İknâ'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.),

le'de ise vekâlet "bir kimsenin işini başkasına tefviz etmesi ve o işte onu kendi yerine ikame eylemesi" olarak tanımlanmıştır (m. 1449).

Vekâlet, İslâm hukukunda niyabet kavramı ile ifade edilen hukukî temsilin ihtiyarî kısmına giren, her iki taraf için de bağlayıcı olmayan bir akit şeklidir.⁶

Vekâletin konusu, tanımlardan da anlaşıldığı gibi kişinin kendisinin yapmaya yetkili olduğu işlemlerdir. Nitekim bedenî ibadetlerde vekâlet caiz değil iken, malî ibadetlerde her zaman, karma ibadetlerde ise müvekkilin be- denen gücü yetmiyorsa vekil tayin etmesi caizdir.⁷

İslâm hukukunda akdin kuruluşu ile ilgili genel kurallar vekâlet akdi için de geçerlidir. Buna göre vekâlet akdi karşılıklı rıza ile kurulur. İcap, müvekkil veya vekilden yapılabilir. İcap veya kabul sözlü olabildiği gibi yazı ile veya vekâlet konusu işi yerine getirmek gibi fiilî de olabilir. Vekâlet, vekil tayin etmeye işaret eden dilek, tevfiż, izin, emir, rıza gibi ifadeler ile de kurulabilir. Hanefilere ve Mâlikîlere göre fuzûlînin (yetkisiz temsilci) yaptığı tasarrufa onay verilmesi onun vekil tayin edilmesi hükmündedir.⁸

3/461. Ayrıca vekâlet hakkındaki çeşitli tanımlar ve değerlendirilmeleri için bk. Tanrıverdi, *Vekalet Akdi*, 10-14.

⁶ İslâm hukukunda temsil kavramı ile ilgili olarak bk. Sarıtepe, "Hukuki Temsil"; Köse, "Temsil"; Aydın Kudat, "İslâm Hukukunda Temsil ve Amacı", *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 5/1 (01 Haziran 2015), 33-62.

⁷ Bk. Köse, "Temsil", 230, 231.

⁸ İslâm hukukunda bir kimsenin hakkında hukukî yetkisi (vekâlet, velayet, vesayet) olmadan onun adına tasarruf yapan kişiye *fuzuli* denmekte ve yaptığı tasarruf Hanefilere ve Mâlikîlere göre müvekkil tarafından onaylanana kadar mevkuף iken onaylaması ile nafiz (geçerli) olmaktadır: Bk. Murtaza Köse, "Mukayeseli Hukukta Yetkisiz Temsil", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 8/1 (2008), 5 vd.

Bir başka ifade ile "icazet-i lâhika, vekâlet-i sâbika hükmündedir": Eminefendizâde Küçük Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm şerhi Mecelleti'l-ahkâm şerhi'l-kitabi'l-ükelâ* (İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1319), 11/16; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, ts.), 6/312, 313. Ancak kişi önce bu tür bir işlemi kabul etmeyip sonradan onaylasa bu onayı geçersizdir. Çünkü mefsuh akitte icazetin etkisi olmaz: Bilmen, *Kamus*, 6/313.

1.2. Vekâlet Akdinin Şartları

Vekâlet akdinin hukuken geçerli olabilmesi için taraflarda ve vekâlet konusu tasarrufta bazı şartların bulunması gerekmektedir.

Taraflarda aranan şartlarla ilgili olarak müvekkil için vekâlet konusu işi bizzat yapmaya ehliyetli yani tasarruf hakkına sahip olması gereklidir. Hanefîler ve Hanbelîler mümeyyiz çocuğun ve bunağın geçerli olan tasarruflarında müvekkil de olabileceği görüşündedirler.⁹ Vekilde aranan şartların başında ise vekâlet konusu işi yapmaya ehliyetli ve belirlenmiş bir kişi olması gerekmektedir. Vekilin müvekkil ve muhataplar tarafından bilinmesinde ittifak olmakla beraber Hanefîlere göre vekilin vekil tayin edildiğine dair bilgisinin olması da gerekmektedir. Vekil olabilmenin diğer şartları da vekilin mümeyyiz ve muamelat konularında gayr-i müslim olabilmesidir.¹⁰

Vekâlet konusunda aranan şartlar ise bu tasarrufun bir başkasına yaptırılmasına dini veya hukukî bir engel bulunmaması olarak özetlenebilir.¹¹

Muamelat sahasında tevkilde ise genel kural, kişinin ancak kendi yapabileceği işler için vekil tayin edebilmesidir.¹²

⁹ Tanrıverdi, *Vekalet Akdi*, 29 vd; Vehbe ez-Zuhaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletuhû* (Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 1989), 5/215, 216. Geçici bir engel sebebiyle ilgili tasarrufu bizzat yapamayan kişi de müvekkil olabilmektedir. Damad Abdurrahman Gelibolulu Şeyhizâde, *Mecmau'l-enhur fi şerhi Mülteka'l-ebhur* (Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 2/222.

¹⁰ Zeynüddin Zeyn b. İbrâhim b. Muhammed Mısri Hanefî İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik* (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.), 7/141; Tanrıverdi, *Vekalet Akdi*, 40 vd.

¹¹ Örneğin kişi bizzat kendisi eda etmesi gereken namaz, oruç, kefaret oruçları gibi ibadetleri başkasına yaptıramaz. Fakat zekât, fitre ve mali kefaret, kurban gibi mali ibadetlerin ifası için vekil tayin edilebilir: Bak. Bilmen, *Kamus*, 6/319; Sağlam, "İslâm Hukuku ve Modern Hukuk Mukayesesi Gayesi Hukuki Temsil Olan Akitlerin Değerlendirilmesi (Vekâlet Örneği)", 37.

¹² Mecelle m. 1459. Buna göre örneğin borcun kabzı için vekâlet caizdir. Ancak semlemde sermayenin, sarfta bedelin kabzı için ancak akit meclisinde vekâlet verilebilir. Husumet için vekâlet (avukatlık vekâleti), insanlara ait haklarda olursa caizdir. İslam hukukçuları arasında hukuk davalarında vekâlet geçerli görülmüş iken, ceza davalarındaki vekâletin durumu tartışmalıdır. Cezaların infazında tevkil yetkisi ise sadece infaz edecek kişiye aittir: Bk. Bilmen, *Kamus*, 6/318, 319; Aybakan, "Vekâlet", 43/2.

1.3. Vekâlet Akdinin Hükümleri

Vekâlet, aslen bağlayıcı olmayan bir akit olduğundan vekil veya müvekkil tarafından istenildiği an feshedilebilir. Fakat ücretli vekâlet hizmet akdi olduğundan bağlayıcıdır ve vekil, vekâlet konusu işlemi ifaya mecburdur.¹³

Ücretli vekâlette vekil, vekâlet konusu olan işi yapmakla ücrete hak kazanır. Vekâletin ücret karşılığında olup olmadığı ve ücretin miktarı ya açıkça kararlaştırılarak veya bölge örfündeki durumuna göre belirlenir. Müvekkil de vekil için kararlaştırılan veya emsal olan ücreti ödemekle yükümlü olduğu gibi vekilin kusuru olmadan uğradığı zararı da karşılamalıdır.¹⁴

Vekil, müvekkil tarafından getirilen sınırlamalara veya teamüllere uymalıdır. Aksi halde yapılan işlem müvekkili açısından geçersiz veya onay verene kadar mevkuf olur.¹⁵ Benzer şekilde vekil tazmin hususunda emanetçi hükmünde olduğundan, müvekkilin veya örfün belirlediği sınırlar içinde kasıt, kusur ve ihmali dışında tazmin sorumlusu olmaz. Aksi halde her türlü zarardan sorumludur.¹⁶

Vekâlet akdi normal olarak vekâlet konusu işin ifası ile tamamlanır. Bunun yanında müvekkil veya vekilin ölüm veya akıl hastalığı gibi sebeplerle ehliyetlerini kaybetmeleri, vekilin kendisini azletmesi veya müvekkil tarafından azli, vekâlet konusu işin ifasının imkânsız hale gelmesi, belirlenen sürenin bitmesi gibi sebeplerle de vekâlet akdi sona erer.¹⁷

¹³ Bak. Ali Haydar Efendi, *Dürrer*, 11/258; Tanrıverdi, *Vekalet Akdi*, 64 vd.

¹⁴ Ücretli vekil ecir (işçi) sayıldığından, ücret konuşulmasa bile vekâlet akdi sıhhat şartlarını taşıyorsa müsemma bedeli, fâsit veya bâtil ise emsal ücreti (ecr-i misil) hak eder. Örneğin dava vekilliğinde sürenin belli olmaması fesat sebebi olduğundan avukat emsal ücreti alır. Bilmen, *Kamus*, 6/328; Aybakan, "Vekâlet", 43/4.

¹⁵ Aybakan, "Vekâlet", 43/2, 3. Fakat vekil, müvekkilin maslahatını da dikkate alır. Örneğin malı veresiye satmaya vekil olan kişi, müvekkil zarar etmiyorsa satışı peşin yapabilir. Bilmen, *Kamus*, 6/313, 314.

¹⁶ Mecelle m. 1463. Bk. Ali Haydar Efendi, *Dürrer*, 11/136 vd.

¹⁷ Saritepe, "Hukuki Temsil", 10, 11; Köse, "Temsil", 34. Azil ihbarı vekile ulaşana kadar yaptığı tasarruflar geçerlidir: Mecelle m. 1523.

2. Bir Tasarruf İçin Birden Çok Vekil Tayini

İslâm hukukunda müvekkilin bir tasarruf için birden fazla vekil tayini ilke olarak geçerli görülmektedir. Bu vekiller ya aynı akitte veya farklı akit ve zamanlarda tayin olunabilirler. İlerleyen bölümlerde görüleceği üzere, farklı akitler ile tevkil edilenlerin, aksine kayıt konulmamışsa, münferit tasarruf yapabilecekleri konusunda görüş ayrılığı yoktur. Fakat aynı akit ile görevlendirilen vekillerin müstakil hareket yetkileri hususunda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Hanefiler, tasarrufun görüşe ihtiyaç duyulur olup olmamasına bakarken, çoğunluk müvekkilin vekillere münferit tasarrufa yetki verip vermesini esas alırlar.

Çoklu vekâlet konusu ile ilgili olarak aynı konuda müstakil tasarruf yetkisine sahip vekillerin yaptıkları işlemlerin hukukî sonuçları da hukukî bir problem olarak ortaya çıkmaktadır.

Müvekkilin bir iş için birden fazla vekil tayini aynı ve ayrı akitlerde olmak üzere iki şekilde ortaya çıkmaktadır. İlk durumda müvekkil tek vekâlet akdi ile yani aynı zamanda birden fazla vekil tayin eder. İkinci durumda ise müvekkil bir iş için bir vekil tayin ettikten sonra farklı bir zamanda aynı iş için bir başkasını daha vekil tayin eder.¹⁸

Vekillerin birden fazla olması konusu önce aynı akit ile sonra da ayrı akit ile görevlendirilen vekillerin durumları açısından incelenecektir.

2.1. Farklı Akitler ile Birden Fazla Vekil Tayini

Bir iş için farklı zamanlarda birden fazla vekil tayini mümkündür. Bu vekiller müvekkil açıkça izin vermese de birbirlerinden bağımsız hareket edebilirler. Farklı akitler ile vekil tayin edilenlerin müstakil tasarrufta bulunabileceklerinin gerekçesi, müvekkilin ayrı ayrı vekil tayin etmekle her ikisinin de

¹⁸ Bu çalışmada bir işlem için müvekkil tarafından birden fazla vekil tayin edilmesi konu edilmiştir. Tekli vekâlet hükümlerine tabi olan ayrı ayrı işlemler için farklı vekillerin tayini ve özel bir çalışma konusu olabilecek vekilin vekil tayini konuları çalışmanın dışında tutulmuştur.

görüşüne ayrı ayrı rızasının bulunmasıdır. Bununla beraber müvekkil bu vekillerin beraber hareket etmelerini de şart koşabilir.¹⁹

Farklı akit ve zamanlarda tayin edilen vekillerin birlikte yaptıkları tasarruf sorunsuz bir şekilde geçerli olmaktadır. Ancak böyle ayrı akitler ile görevlendirilen ve müvekkil tarafından müstakil davranmalarına yönelik bir kısıtlama getirilmeyen vekiller farklı zamanlarda tasarruf yaparlarsa hangisi geçerli olacaktır?

Hanefilere göre bu tasarruflar sadece müvekkil için sonuç doğuracak ve biri geçerli olabilecek cinsten²⁰ ise ilk yapılan geçerlidir. Yani bu tasarruflar işlem zamanına göre değerlendirilir. Vekiller farklı işlemler yapmışlarsa, ilk yapılan işlem müvekkil adına geçerli olup sonraki işlem ise bunu gerçekleştiren kişi (vekil) adına geçerlidir.

Yapılan işlemlerin hangisinin önce olduğu tespit edilemezse ve her iki işlemin de hukuken geçerli olması mümkünse, ikisi de geçerli sayılır. Örneğin bir malın satışını her iki vekilin de yapmış ve hangisinin önce olduğu tespit edilememiş ise her iki müşteri de satılan mala yarı hisse ile sahip olurlar.²¹

Öte yandan Mâlikîlere göre ise vekillerin yaptıkları işlemlerin zamanı tespit edilmiş olsa bile akit konusunun teslimi öncelikli olarak belirleyicidir. Örneğin vekiller aynı malı başkalarına satsalar, ikinci işlemde kabz-teslim olmuşsa bu işlem geçerlidir.²² Mâlikîlerin bu görüşü hukukî istikrarın sağ-

¹⁹ Fahreddin Osman b. Ali b. Mihcen ez-Zeylâî', *Tebyînü'l-hakâik fî şerhi Kenzi'd-dekâik* (Bulak, Kahire: Dârü'l-Kütübü'l-İslâmî, 1313), 4/275; Buhûtî, *Keşşâf*, 3/472, 473, 5/238. İmam Malik'in vekillerden birinin müstakil olarak yaptığı tasarrufu, müvekkil için bağlayıcı görmediği de aktarılmaktadır: Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Muhammed İliş, *Minehu'l-celîl alâ Muhtasari Halîl* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1989), 6/405. Aliş 6, 405. Vekillerin aynı akitle mi yoksa ayrı akitle mi tayin edildiklerinde ihtilaf çıkarsa müvekkilin sözü kabul edilir: Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Mâlikî el-Haraşî, *eş-Şerhü'l-sağîr alâ Muhtasari Halîl* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.), 6/82.

²⁰ Örneğin evlendirmeye görevli olan vekillerin, müvekkili birbirlerinden habersiz olarak iki kız kardeş ile evlendirmesi gibi ki, bu durumda ilk nikâh geçerlidir: Ebû Bekr Şemsüleim Muhammed b. Ahmed b. Sehl es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1993), 19/122.

²¹ Kâdızâde, *Netâic*, 8/95; İbn Nuceym, *Bahr*, 7/174; Ali Haydar Efendi, *Dürer*, 11/155, 156; Bilmen, *Kamus*, 6/327.

²² Ebu'l-Berekât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed Adevî ed-Derdîr, *eş-Şerhü'l-kebîr alâ Muhtasari Halîl* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.), 3/392, 393.

lanması ve üçüncü kişilerin hakkının korunması açısından daha tercih edilir görünmektedir.

Vekillerin aynı konuda farklı akit ve zamanlarda birlikte görevlendirilmeleri ile ilgili olarak şunları söylemek mümkündür: Farklı akitler ile tayin edilen vekiller, tabii olarak birlikte hareket etme zorunda değildir. Çünkü müvekkil bunları birlikte vekil tayin etmediğinden adeta müstakil tasarruf etmelerine izin vermektedir. Bununla beraber müvekkilin bu vekillere beraber hareket etmelerini şart koşma hakkı da bulunmaktadır. Fıkıh kitaplarında açıkça yer almasa da müvekkilin farklı akitler ile görevlendirdiği vekillerden birlikte hareket etmelerini istemesi için ek bazı şartlar da gerekmektedir. Örneğin, ilk vekilin bağlayıcı bir tasarrufa başlamış olması yahut yapılan tasarrufun iptali halinde vekilin, müvekkilin veya karşı tarafın zarar görecektir olması gibi durumlarda, tasarruftan sonra tayin edilen ikinci vekilin de onayının şart koşulması hakkaniyete uygun olmaz. Bu sebeple ayrı akitler ile tayin edilen vekiller esasen müstakil davranma hakkına sahiptirler. Müvekkilin, vekillerden beraber hareket etmelerini isteme hakkı ise mutlak bir hak olmamaktadır.

2.2. Aynı Akit ile Birden Fazla Vekil Tayini

İslâm hukukçularına göre, aynı akit ile birden fazla vekil tayininde genel kural, bu vekillerin beraber iş görmeleri zorunluluğudur. Bununla beraber görevlendirilen bu vekiller bazı durumlarda müstakil olarak tasarruf yapabilirler. Bu istisnai durumlarda ölçü Hanefîlere göre ayrı hareket etmenin işin sonucuna etki etmemesi, diğer mezhep hukukçularına göre ise müvekkilin bu vekillere münferit tasarruf yapabilme yetkisi vermesidir.

Konu ile ilgili en ayrıntılı tasnif, Hanefîlerin vekâlet konusu hukukî işlemin cinsinden hareketle yaptıkları sınıflandırmadır. Bunun için konu Hanefîlerin sınıflandırması esas alınarak incelenecek, vekillerin ayrı ve birlikte yapmaları gereken tasarruflar ve sonuçları detaylı olarak ortaya konulacaktır.

2.1.1. Vekillerin Birlikte Hareket Etmeleri Gereken Durumlar

Hanefîlere göre aynı akit ile tevkil edilen vekiller normalde bağımsız hareket edemezler. Bu hükmün temel gerekçesi vekillerden birinin kanaat ve görüşünün diğerinin kanaat ve görüşünün yerine geçmemesi dolayısı ile tek

vekilin değerini temsil edememesidir. Çünkü müvekkil, vekâlet konusu iş için her ikisini de beraber tayin ederek görüş birliğine varmalarını ve çıkacak ortak karara göre hareket etmelerini istemiştir. İkisinden birinin müstakil hareket etmesi müvekkilin rızasına aykırıdır. Ayrıca bir kişinin görüşü iki kişinin görüşü ile aynı değerde değildir. Şu halde görüşe ihtiyaç duyulan ve vekillerin tamamının görüşünün alınmasının mümkün olduğu tasarruflarda, vekiller beraber hareket etmek zorundadırlar. Aksi halde yalnız birinin yaptığı tasarruf müvekkil için sahih olmayacaktır.²³

Şâfiîler, Mâlikîler ve Hanbelîler ise konuya müvekkilin izin vermesi açısından bakmışlar ve aynı akit ile tayin edilenlerin normalde birlikte hareket etmeleri gerektiğini ancak müvekkil izin vermişse müstakil olarak tasarrufla bulunabileceklerini söylemişlerdir. Ancak malı muhafaza gibi işin tabiatı gereği veya vekâlet ifadesinden vekillerin birlikte yapmalarının anlaşıldığı işlemlerde vekiller birlikte hareket etmelidirler.²⁴

2.1.1.1. Birlikte Yapılması Gereken Tasarruflar

Hanefîler, vekillerin ortak görüşünün vekâlet konusu işin sonucunu etkilediği ve etkilemediği tasarrufları çeşitli örneklerle açıklamışlardır. Buna göre vekillerin ortak görüş veya onaylarının bulunması gereken başlıca tasarruflar şunlardır:²⁵

Alım: Bir malın alımı için birlikte tayin edilen vekiller bu işlemi ancak birlikte yapabilirler. Hatta malın alım bedelinin satıcı tarafından belirlenmiş olması veya vekillerden birinin gaip olması bu sonucu değiştirmez. Eğer vekiller ayrı hareket ederler ve iki ayrı alım işlemi yaparlarsa ilk alım işlemi mü-

²³ Serahsî, *Mebûât*, 19/125, 144; Ebû Bekr Alaeddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Hanefî el-Kâsânî, *Bedâi'ü's-sanâî' fi tertibi'ş-şerâi'* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986), 6/32; İbn Nüceym, *Bahr*, 7/173; Kâdızâde, *Netâic*, 8/96.

²⁴ Muhammed Necib el Mutî, *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb li'ş-Şîrâzî* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.), 14/113; Derdîr, *eş-Şerhü'l-kebîr*, 3/392; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed Makdisî Cemmâilî İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Kahire: Mektebetü'l-Kahire, 1968), 5/70.

²⁵ Bk. Serahsî, *Mebûât*, 19/32, 42, 43, 93, 144; Kâsânî, *Bedâi'*, 6/32; Şeyhizâde, *Mecmau'l-enhur*, 2/239, 240; Ebû Muhammed Gânim b. Muhammed el-Bağdâdî, *Mecmau'd-damânât fi mezhebi'l-İmâmî'l-A'zam Ebî Hanîfe en-Nu'mân* (Kahire: Dârü's-Selâm, 1999), 2/541; İbn Nüceym, *Bahr*, 7/175; Zeylâi, *Tebyîn*, 4/276, 277; Kâdızâde, *Netâic*, 8/97, 98.

vekkil, ikinci alım işlemi bunu yapan vekil için gerçekleşir. Eğer aynı anda almışlarsa her iki işlem de müvekkil için gerçekleşmiş kabul edilir.

Satım: Bir mal satışı için vekil tayin edilenler de bu satışı birlikte yapmırlar. Alımda olduğu gibi satıcı tarafından bir bedel belirlenmiş olsa bile vekillerden sadece biri dahi bu bedele göre satış yapamaz. Bu görüşe gerekçe olarak vekâlet akdinde müvekkil için kârlı akit yapmanın beklendiği, tek vekilin tasarrufu halinde bu yararın elde edilemeyeceği düşüncesi gösterilir. Örneğin malın satıcının belirlediği bedelden daha fazlasına satılması mümkündür. Aynı şekilde tek vekilin malı, farkına varmadan borcunu ödemekte gevşek davranan bir müşteriye satması da mümkündür.

Kira: Kira işlemleri de satış gibi görüşe ihtiyaç duyulan bir akittir. Vekillerin bu tip basit sözleşmeler için bir araya gelmelerinde de bir zorluk yaşanmayacağından işlem için sadece birinin görüşü yeterli değildir.

Nikâh: Bir kişiyi evlendirmek için tevkil edilen vekiller birlikte hareket etmelidir. Müvekkilin vekâlet verirken evlenmek istediği kişiyi belirlemesinde veya belirlemeyip tamamen vekillere bırakmasında bile nikâh için vekillerin her ikisinin ortak görüşü gereklidir.

Bedelli boşama: Her iki vekilin görüşüne bırakılmış bedelli boşamalarda vekillerin sadece birinin boşaması geçersizdir. Aynı anda hareket etmeleri gerektiğinden, önce birinin sonra da diğerinin boşaması da geçerli değildir.

Sulh: Hasım ile anlaşma için tayin edilen vekiller karşı taraf ile anlaşırken beraber hareket etmelidir. Eğer vekillerden biri diğerinin onayı olmadan bir mal karşılığında anlaşma yaparsa fuzûlî (yetkisiz temsilci) durumuna düşer. Fuzûlînin anlaşmayı kendi adına yapması, kefil olması veya anlaşma için ödeme yapması durumlarında sulh işlemi geçerli olur; fakat kendi mal varlığından harcama yapmış sayılır. Sonuç olarak sulh geçerlidir; ama fuzûlînin anlaşma karşılığı verdiği şeyi, müvekkilin bu yetkisiz işlemi yapana ödemesi zorunlu değildir.

Hibe: Müvekkilin hibe verilecek kişiyi belirlememesi halinde, vekiller hibe yapılacak kişiyi tayin ve hibe konusunu teslimde müstakil hareket edemezler. Ancak Ebu Yusuf bu konuda aksi görüştedir.

Alacağı tahsil: Müvekkilin herhangi bir alacağını tahsil için görevlendirilen vekiller de müstakil tahsilde bulunamazlar. Çünkü alacak tahsili, hem görüşe hem de güvene ihtiyaç duyulan bir işlemdir ve tahsil edilen alacak, vekillerin elinde emanet gibidir. Buna göre alacak her ikisine emanet edildiğinden, ikisinden birinin tahsil ettiği alacak diğer vekile veya müvekkile ulaşmadıkça borç ödenmiş sayılmaz.

Vedîanın geri alınması: Vedîayı *istirdât* yani geri almak için vekil tayin edilenler münferit olarak kabz yapamazlar. Ancak vedîa mal, taksimi mümkün cinsten ise, iki vekilden her biri bu vedîanın yarısını kabz ile görevlidir.

Vedîanın reddinde yani geri verilmesinde ise vekiller birlikte tasarruf etmek zorunda değildirler. Vekillerden herhangi biri vedîayı iade edebilir. Bu içtihadın gerekçesi, müvekkilin iade hakkında her iki vekilin de ayrı ayrı korumasına güvendiği varsayımdır.²⁶

Yukarıda sayılan bu tasarruflara ilave olarak, görüşe ihtiyaç duyulan işlemlerden olduğundan tamir ve tadilat işlemlerinin yapılması için görevlendirilen vekiller ile birbirinin vekili sayılan mudârebe şirketi ortakları da beraber hareket etmek zorundadırlar.²⁷

Bütün bu tasarruflara bakıldığında, vekillerin birlikte hareket etmeleri zorunluluğunun iki temel gerekçesinin ortak görüş ve güven olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu gerekçelere göre tasarrufların şu şekilde sınıflandırılması mümkündür:

Ortak görüş gerektirenler: Alım, satım, kira, nikâh, bedelli boşama ve sulh işlemlerinde vekillerin uzlaşması gerekmektedir. Bu tasarruflarda vekillerin ortak bir kanaate göre hareket etmeleri gerekir.

Güvene bağlı olanlar: Alacağı tahsil ve vedîanın geri alınmasında vekillerin beraber hareket etme zorunluluğu ise, müvekkilin ancak birlikte tasarrufa güvenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu tasarruflarda vekiller aralarında anlaşsa bile alacağın tahsilini ve vedîanın geri alınmasını sadece biri yapamaz.

²⁶ Alâüddin Muhammed b. Muhammed Emîn b. Ömer el-Hüseyî ed-Dımaşkî İbn Âbidînzâde, *Hâşiyetü Kurretü 'uyûni'l-ahyâr li-tekmileti Reddi'l-muhtâr* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1992), 5/526.

²⁷ Serahsî, *Mebûât*, 19/51; Kâsânî, *Bedâi'*, 6/32.

Berber hareket etmesi gereken vekillerin durumları ile ilgili olarak ortaya çıkan hukukî bir problem de vekillerin ehliyetlerini kaybetmeleridir. Birlikte tevkil edilenlerden birinin eksik ehliyetli olması veya ehliyetini kaybetmesi diğerine müstakil tasarruf hakkını vermez. Müvekkil bir işi için birden fazla vekil tayin ettiğinde, mümeyyiz çocuk veya mahcur gibi eksik ehliyetli bir şahsı da tevkil edebilir. Tevkil edilirken ehliyeti tam olan vekillerden biri, akıl hastalığı, kayıplık veya ölüm gibi bir sebeple ehliyetini kaybedebilir. Her iki durumda da diğer vekilin müstakil tasarruf hakkı yoktur. Bu hükmün illeti de müvekkilin yapılacak işte her iki vekilin de birlikte görüşüne rızası olmasıdır.²⁸ Bu tasarruflar ile ilgili olarak Hanefiler şu kuralı belirlemişlerdir: Aynı akitte beraber tayin edilen vekiller, bedelin mal olduğu bütün akitlerde ve malı mülkiyetten çıkararak tasarruflarda birlikte tasarrufta bulunmak zorundadırlar.²⁹

Diğer mezhep fakihlerine göre ise vekiller beraber hareket etmelidir. Bununla beraber müvekkilin vekillere müstakil tasarruf izni verme hakkı da vardır.³⁰

Bir başka açıdan bakılırsa bir tasarruf için birlikle tayin edilen vekillerin beraber hareket edebilmeleri kaydını koymak şu üç şartın mevcudiyetine bağlıdır:

1. Vekillerin aynı akit ile tayin edilmiş olmaları.
2. Vekâlet konusu tasarrufun görüşe ihtiyaç duyulan konulardan olması.
3. Vekillerin görüş alışverişi için bir araya gelmelerinin mümkün olması.³¹

²⁸ Serahsî, *Mebûsât*, 19/45; Ali Haydar Efendi, *Dürrer*, 11/150.

²⁹ Kâsânî, *Bedâî'*, 6/32; Zeylâî, *Tebyîn*, 4/276. Vekâlet, (gibi) vasiyetler, mudârebe kaza ve vakıf mütevelliliği tasarruflarında iki görevliden biri müstakil hareket edemez. Mudârebeye sermayeyi çalıştıracak ortaklardan biri kendi başına hareket ederse, sermayenin yarısının tazmin sorumluluğunu yüklenir: İbn Nüceym, *Bahr*, 7/175; İbn Âbidînzâde, *Tekmîle*, 5/525.

³⁰ Haraşî, *eş-Şerhü's-sağîr*, 6/82; Derdîr, *eş-Şerhü'l-kebir*, 3/392; İbn Kudâme, *Muğnî*, 5/70; Buhûtî, *Keşşâf*, 3/473.

³¹ Şâzelî, *el-Vekâle fi'l-fikhi'l-İslâmî*, 104.

2.1.1.2. Vekillerin Ayrı Hareket Etmelerinin Sonuçları

Hanefîlere göre bir tasarrufu beraber yapmak için görevlendirilen vekillerin münferit davranmaları durumunda, aşağıda açıklanacağı üzere, yapılan işlem bâtlı, mevkuf veya nafiz olmaktadır.³²

a. İşlemin mevkuf olması: Birlikte satış yapmak için görevlendirilen iki vekilden birinin diğeri huzurunda yaptığı işlem, diğeri vekilin onayına kadar mevkuf hükmündedir. Ancak vekillerden biri akit meclisinde değilse Ebu Hanife'ye göre akit fasit olur ve gaip vekilin onaylaması akde geçerlilik kazandırmaz. Ebu Yusuf ise gaip vekilin onayı ile akdin nâfiz olacağı görüşündedir.³³

Aynı şekilde vekillerden yalnızca birinin yaptığı satış müvekkil açısından mevkuf hükmündedir.

Alacağı tahsil veya hibeyi almak için görevli vekillerden yalnızca biri söz konusu alacak veya hibeyi kabz ederse, bu tasarruf alacaklı veya hibe verilen kişi açısından mevkuftur. Alacak konusu şey sağlam ise ve işleme onay verilirse geçerli olur.³⁴

b. İşlemin vekil için geçerli olması: Bir mal alımı için tayin edilen vekillerden birinin kendi adına yaptığı alım bu vekil için geçerli olur. Müvekkilin bu alım onay vermesi sonucu değiştirmez. Yine kiralama işlemi için tayin edilen vekillerden birinin kendi adına yaptığı kiralama da kendisi için geçerli olur.

Bununla beraber her iki örnekte geçen alım ve kiralama işlemlerinin konusu olan şeyin, vekil tarafından müvekkile teati yoluyla satışı veya kiraya verilmesi de mümkündür.³⁵

c. İşlemin hükümsüz (bâtlı) olması: Yetkisiz olarak kabz edilen vekâlet konusunun helaki, bu işlemi iptal eder. Yani alacağı tahsil için görevli vekillerden birinin alacak konusunu kabzı ve bu şeyin vekilin elinde iken helak olması durumunda bu kabz işlemi hükümsüz olur. Bunun sonucu olarak da yetki-

³² Ali Haydar Efendi, *Dürer*, 11/150-153. Ayrıca bk. Kâsânî, *Bedâi'*, 6/32; Kâdızâde, *Netâic*, 8/96; İbn Nüceym, *Bahr*, 7/174; Zeylâi', *Tebyîn*, 4/275; İbn Âbidînzâde, *Tekmile*, 5/526.

³³ İbn Nüceym, *Bahr*, 7/174.

³⁴ Ali Haydar Efendi, *Dürer*, 11/151.

³⁵ Ali Haydar Efendi, *Dürer*, 11/180.

siz kabzı yapan vekil, helak olanı müvekkile tazmin ile borçlanır. Bu hükme benzer olarak, birlikte tayin edilen vekillerin beraber yapması gereken tasarruflardan olan âriyet, vedîa ve gasp edilmiş malın kabzını, vekillerden yalnızca biri yapar da bu mal elinde helak olursa bu vekil malın tamamını tazmin etmek zorundadır. Çünkü bu vekilin tek başına kabza yetkisi olmadığından tamamını tazmin ile sorumlu olur. Hâlbuki vekiller bu malı beraber kabz etmiş olsalardı, bu vekillerden her biri zararın yarısını tazmin ile sorumlu olacaktı.³⁶

Vekillerden birinin teslim aldığı emaneti diğer vekile teslim etmesi ile müvekkil için kabz gerçekleşmiş olur. Diğer vekilin ailesine emanet bırakmak da kendisine verilmesi hükmündedir.³⁷

2.1.2. Vekillerin Müstakil Olarak Hareket Edebilecekleri Durumlar

Hanefîlere göre vekâlet konusu için yapılmasında görüş ve takdire ihtiyaç duyulmayan, bir başka ifade ile vekillerin müstakil veya beraber tasarruflarının işin sonucunu etkilemediği işlemlerde, vekillerin beraber hareket etme zorunlulukları yoktur. Bu tür tasarruflara şunlar örnek verilmektedir:

Bedelsiz boşama: Birden fazla eşi olan müvekkil, bir bedel istemiyorsa ve boşanacağı eşi belirlemiş ise vekillerden biri boşama yetkisine sahiptir.

Hibenin teslimi: Hibe verilecek kişi ve hibe verilecek şey müvekkil tarafından belirlenmiş ise vekillerden herhangi biri ilgili kişiye hibeyi teslim edebilir.³⁸

Vedîanın, âriyetin, gasp edilmiş malın ve fasit satıştaki mebû'in iadesi: Hibede olduğu gibi iade edilecek şey ve kişi belli olduğundan, bu işlemlerde de malın reddi yani hak sahibine geri verilmesi vekillerden biri tarafından yapılabilir.³⁹

Borcun ödenmesi: Müvekkile ait bir borcu vekillerden herhangi biri ödeyebilir.⁴⁰

³⁶ İbn Nüceym, *Bahr*, 7/175; Ali Haydar Efendi, *Dürrer*, 11/152.

³⁷ Serahsî, *Mebûât*, 19/87.

³⁸ Kâsânî, *Bedâî'*, 6/32.

³⁹ İbn Nüceym, *Bahr*, 7/175; Şeyhizâde, *Mecmau'l-enhur*, 2/240.

⁴⁰ Zeylâî, *Tebyîn*, 4/276.

Görüldüğü gibi yukarıdaki tasarruflarda takdir söz konusu değildir. Yani yapılacak iş belli olduğundan vekillerin düşünmeye ve görüş alışverişine ihtiyaçları yoktur. Burada vekile düşen müvekkilin iradesini ve işin ifasını gerçekleştirecek şekilde boşamada konuşmak, diğerlerinde de malın nakli gibi fizikî veya paranın elden ya da EFT vb. yollarla teslim edilmesi gibi fiillerdir. Bu işlemleri vekillerin ayrı veya birlikte yapmaları işlemin sonucunu etkilememektedir. Ancak müvekkilin vekillerin bu işlemleri beraber yapmalarına dair açık bir kayıt koyması durumunda vekâlet akdinin genel hükümlerine göre bu kayda uyulması gerekmektedir.

Şâfiîler, Mâlikîler ve Hanbelîlere göre ise kural olarak müvekkilin bir işin görülmesi için görevlendirdiği vekillere müstakil tasarrufta bulunma izni vermesi mümkündür. Münferit davranmalarına izin verilen vekiller birbirlerinden ayrı tasarrufta bulunabilirler.⁴¹

Konu ile ilgili olarak özel bir yere sahip olan dâva vekâleti, fıkıh kitaplarında daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Husumette vekâlet için birden fazla vekil bulunması halinde İslâm hukukundaki genel eğilim, birlikte tayin edilen vekillerden yalnızca birinin müvekkili temsil edebileceğidir. Hatta Hanefîlere göre duruşma sırasında müvekkili vekillerden yalnızca birinin temsili bir zorunluluktur. Mâlikîlere göre ise husumet için ancak karşı taraf razı olursa birden fazla vekil tayin edilebilir. Bununla beraber mahkeme sırasında da sadece biri muhasamatta bulunabilir.⁴² Hanbelîlere göre ise gaip vekil sonradan duruşmaya katılıp hazır olanın iddiasını reddeder veya vekâletten ayrılırsa diğer vekilin müstakil tasarruf hakkı yoktur.⁴³ Çoğunluğa muhalif sayılabilecek

⁴¹ Mutî, *Mecmû'*, 14/113; Derdîr, *eş-Şerhü'l-kebîr*, 3/392; Ebü İshak Burhânüddin İbrâhim b. Muhammed İbn Müflih, *el-Mübdî' fi şerhi'l-Mukni'* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 4/335.

⁴² Ebü Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Arafe ed-Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî alâ Şerhi'l-kebîr* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.), 3/378. Mâlikîlere göre, husumet dışındaki işlemler için karşı tarafın onayına gerek olmadan birden fazla vekil tayin edilebilir. Ebu Hanife'ye göre müvekkilin hastalık, yolculuk gibi duruşmaya katılmaya engel bir özrü yoksa dava vekâletinin geçerliliği karşı tarafın onayına bağlıdır. Fakat mezhepte Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in dava vekâletinin geçerli olması için herhangi bir zorunluluk veya karşı tarafının rızasına bağlı olmadığı görüşü kabul edilmiştir: İbn Âbidînzâde, *Tekmile*, 5/512.

⁴³ Müflih, *Mübdî'*, 4/335.

Şâfiilere göre ise hâkim, husumet için birlikte vekil tayin edilenlerden yalnızca birini dinleyerek karar veremez. Öyle ki müvekkilin diğerini azletmesi ile ikisi de azlolur. Davaya katılacak vekilin yeniden tayin edilmesi gerekir.⁴⁴

Hanefîlere göre, davanın selameti açısından husumet için tayin edilen vekillerden sadece biri duruşmaya katılmalıdır. Çünkü dava husumeti her ne kadar bütün vekillerin görüşlerine ihtiyaç duyulan bir tasarruf olsa da birden fazla vekilin dava görülürken aynı duruşmada kendi görüşüne göre hareket etmesi mahzurludur. Muhakeme sırasında böyle beraber davranmaları duruşmada kargaşa çıkmasına sebep olur, hâkimin avukatları dinleyip karar vermesini zorlaştırır. Bu sebeple karışıklık çıkmaması için müvekkilin de tek vekilin savunmasına rızasının olduğu varsayılır. Bununla beraber duruşmaya katılacak vekilin, diğerinin de görüşünü aldıktan sonra savunma yapması gerekir. İmam Züfer'e göre ise husumette bütün vekillerin görüşüne ihtiyaç duyulduğundan dava vekilleri birlikte hareket etmek zorundadır.⁴⁵

Vekiller dava sırasında müstakil davranabilseler de dava sonucunda kabzına hüküm verilen şeyi beraber almalıdırlar. Çünkü bu tahsil emanet anlamı taşıdığından, müvekkilin sadece birinin söz konusu şeyi kabzına rızası yoktur ve muhasamatın aksine karışıklık çıkmadan kabzı birlikte yapmaları mümkündür. Hatta vekillerden biri vefat ederse ölenin yerine kabz için hâkim tarafından başka bir vasi tayin edilir. Böylelikle haksız el koymanın önüne geçilecektir.⁴⁶

Yukarıda aktarılan bilgilerin ışığında aynı konuda tek akitle görevlendirilen vekillerin durumlarıyla ilgili olarak aşağıdaki değerlendirmeleri yapmak mümkündür:

İslâm hukukunda aynı akit ile tayin edilmiş olan vekillerin birlikte hareket etmeleri esastır. Burada istisnai olarak Hanefîler ortak görüş gerekmemesine, diğerleri ise müvekkilin izin vermesine bağlı olarak vekillerin müstakil tasarruflarını geçerli görmüşlerdir. Fakat böyle vekillerin müstakil tasarrufu

⁴⁴ Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr fî fıkhi mezhebi'l-İmâm eş-Şâfiî ve hüve şerhu Muhtasari'l-Müzenî* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999), 6/513.

⁴⁵ Serahsî, *Mebûât*, 19/32; Kâsânî, *Bedâi'*, 6/32, 33; Şeyhizâde, *Mecmau'l-enhur*, 2/240, 241.

⁴⁶ İbn Nüceym, *Bahr*, 7/174; Kâdızâde, *Netâic*, 8/95, 96; Zeylâî, *Tebyîn*, 4/275.

konusunun, vekâlet akdinin kuruluşu dikkate alınarak incelenmesi daha isabetli olacaktır.

Müvekkilin, aynı iş için tek akit ile birden fazla vekil tayini sırasında üç durum söz konusu olabilir:

1. Müvekkil tarafından birlikte hareket etmeleri kaydı koyulması.
2. Müvekkilin, vekillere müstakil olarak tasarrufta bulunabileceklerini ifade etmesi.
3. Müvekkilin bu vekilleri görevlendirirken herhangi bir kayıt koymaması.

İlk durumu yani müvekkilin vekillere beraber hareket etme şartı koşmasını Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîler açıkça belirtmişlerdir. Hanefî kaynaklarında ise bu durum açıkça ifade edilmemiştir. Ancak Hanefîlere göre de, ortak görüşe ihtiyaç duyulmasa bile müvekkilin bu vekillerin vekâleti ifa hususunda birlikte hareket etmelerini şart koşma hakkı bulunduğunu kabul etmek gerekir. Çünkü müvekkil bu şartı koşmakla görüşe ihtiyaç olmasa da vekâleti ifa hususunda her iki vekilin korumasına güvenmiş olabilir.⁴⁷ Şu halde müvekkilin tevkil sırasında vekillerin birlikte tasarrufunu şart koşması halinde bütün İslâm hukukçularına göre yapılan işin ortak görüşe ihtiyaç duyulup duyulmamasına bakılmaksızın vekiller birlikte hareket etmek zorundadırlar.⁴⁸

İkinci durum yani müvekkilin vekillere ayrı tasarruf izni vermesini de çoğunluk açıkça kabul etmektedir. Vekâlet akdinin müvekkilin kayıt koyma ile ilgili genel hükümlerine dayanarak Hanefîlerin de bu görüşe katıldıklarını söylemek mümkündür.

⁴⁷ Nitekim vedianın geri alınmasında, müvekkilin bu vekillerin vedâyı birlikte korumalarına güveni yatmaktadır ki bu da haklı bir gerekçedir: İbn Nüceym, *Bahr*, 7/175. Buradan da vedianın geri alınması ve alacağın tahsilinde vekillerin beraber ifaya mecbur olmalarının bu tasarrufların ortak görüş gerektirmesinden değil, müvekkilin bunların birlikte yapılmasını istemesinden kaynaklandığı ortaya çıkmaktadır.

⁴⁸ Buna göre, Ebü'l-Basal'ın "Hanefîlere göre müvekkil birlikte tasarruf etmeyi şart koşsa da vekiller bedelsiz boşama, vedâyı iade ve borç ödeme konularında münferit hareket edebilirler" çıkarımına katılmak mümkün değildir. Bk. Ebu'l-Basal, "Teaddü'dü'l-vükelâ", 280.

Üçüncü durumda ise Hanefiler ile diğer fukahâ arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Hanefiler, müvekkilin vekillerin birlikte veya müstakil tasarruf yapmalarını belirtmediği durumlarda işin mahiyetine bakmaktadırlar. Eğer ortak görüş veya koruma gibi vekillerin birlikte hareket etmelerini gerektiren bir sebep varsa vekiller birlikte tasarruf yapacaklardır. Aksi halde müstakil davranabilirler. Diğer mezheplere göre ise müvekkilin izni olmadığından⁴⁹ işin mahiyeti ne olursa olsun vekiller müstakil hareket edemez. Hanefilerin konuyu daha detaylı ele aldıkları ve görüşlerinin uygulanabilirlik açısından daha isabetli olduğu açıkça görülmektedir.

Sonuç

İslâm hukukuna göre kişi, kendisine ait bir işin görülmesi için birden fazla vekil tayini yapabilir. Birden fazla vekil tayini ya tek vekâlet akdi veya her vekil için ayrı ayrı vekâlet akitleri ile gerçekleşir.

Ayrı akitler ile vekil tayin edilenler prensip olarak müvekkil tarafından şart koşulmadıkça birlikte tasarruf yapmak zorunda değildirler. Münferit tasarruf yapmaları durumunda önce yapılan tasarruf geçerlidir.

Aynı akit ile tayin edilen vekillerin tasarrufları hakkındaki görüşler ise şu şekilde uzlaştırılabilir. Kural olarak bu birlikte hareket etmelidirler. Müvekkil tarafından izin verilmesi durumunda münferit olarak tasarrufta bulunabilirler. Müvekkil birlikte tasarruf yapmalarını şart koştukça bu şarta uymak zorundadırlar. Hanefilere göre, mutlak vekâlet akdinde birlikte tayin edilen vekiller, görüşe ihtiyaç olmayan tasarrufları münferit olarak ifa edebilirler. Bedelsiz boşama, kendisi ve verilecek kişisi muayyen hibenin teslimi, vedâ, gasp edilmiş mal ve fasit satışta mebî'in geri verilmesi ve müvekkile ait bir borcun ödenmesi konuları bu işlemlere örnek olarak verilmektedir.

Dava vekâletinin ise her ne kadar ortak görüşe göre yürütülmesi gerekse de duruşma sırasında karışıklığa yol açmaması için tek vekil tarafından yürütülmelidir. Bununla beraber müvekkili temsil edecek olan vekil, diğer vekilin görüşünü de almış olmalıdır.

⁴⁹ İbn Kudâme, *Muğnî*, 5/70; İliş, *Minehu'l-celil*, 6/405.

Fıkıh kitaplarında çoklu vekâlete genellikle iki vekil tayini üzerinden örnekler verilmiştir. Ancak bu örneklerin dayandığı hükümlerin günümüzde sıkça görüldüğü gibi daha fazla vekili kapsayacağı da açıktır.

Kaynakça

- Ali Haydar Efendi, Eminefendizâde Küçük. *Dürerü'l-hükkâm şerhi Mecelleti'l-ahkâm şerhi'l-kitabi'l-vükelâ*. 13 Cilt. İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1319.
- Aybakan, Bilal. "Vekâlet". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 43/1-6. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Bağdâdî, Ebû Muhammed Ğânim b. Muhammed. *Mecmaü'd-damânât fi mezhebi'l-İmâmi'l-A'zam Ebî Hanîfe en-Nu'mân*. 2 Cilt. Kahire: Dârü's-Selâm, 1999.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukukî İslâmiyye ve İstılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, ts.
- Buhûti, Mansur b Yunus b Salâhiddîn. *Keşşâfü'l-kınâ' an metni'l-İknâ'*. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Derdîr, Ebu'l-Berekât Ahmed b Muhammed b Ahmed Adevî. *eş-Şerhü'l-kebîr alâ Muhtasari Halîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.
- Desûkî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b Ahmed b Arafe. *Hâşiyetü'd-Desûki alâ Şerhi'l-kebîr*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.
- Ebu'l-Basal, Ali. "Teaddüdü'l-vükelâ fi'l-fıkhi'l-İslâmî". *Mecelletu'l-Hikme* 36 (Ocak 2008), 263-300.
- Haraşî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Mâlikî. *eş-Şerhü's-sağîr alâ Muhtasari Halîl*. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.
- İbn Âbidînzâde, Alâüddîn Muhammed b. Muhammed Emîn b. Ömer el-Hüseynî ed-Dimaşkî. *Hâşiyetü Kurretü 'uyûni'l-ahyâr li-tekmileti Reddî'l-muhtâr*. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 2. Basım, 1992.

- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed Makdisî Cemmâilî. *el-Muğnî*. 10 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Kahire, 1968.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem b. Ali el-Ensârî. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sadır, ts.
- İbn Müflih, Ebû İshak Burhânüddin İbrâhim b Muhammed. *el-Mübdî' fi şerhi'l-Mukni'*. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn Zeyn b. İbrâhim b. Muhammed el-Mısrî el-Hanefî. *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.
- İliş, Ebû Abdullah Muhammed b Ahmed b Muhammed Muhammed. *Minehu'l-celîl alâ Muhtasari Halîl*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1989.
- Kâdızâde, Ahmed Şemseddin. *Netâicü'l-efkâr fi keşfi'r-rumûz ve'l-esrâr (Tekmiletü Fethi'l-kadîr)*. thk. Abdürrezzâk Gâlip el-Mehdi. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.
- Kâsânî, Ebû Bekr Alaeddîn Ebû Bekr b Mes'ûd b Ahmed el-Hanefî. *Bedâiü's-sanâî' fi tertibi's-şerâi'*. 7 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986.
- Köse, Murtaza. "İslam Hukukunda Temsil Kavramı ve Vekâlet-Temsil İlişkisi". *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler* 12/34 (2008), 223-248.
- Köse, Murtaza. "Mukayeseli Hukukta Yetkisiz Temsil". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 8/1 (2008), 89-100.
- Kudat, Aydın. "İslâm Hukukunda Temsil ve Amacı". *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 5/1 (01 Haziran 2015), 33-62.
- Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb. *el-Hâvi'l-kebîr fi fikhî mezhebi'l-İmâm eş-Şâfi' ve hüve şerhu Muhtasari'l-Müzenî*. 19 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999.
- Mukbil, Tâlib Kâid. *el-Vekâle fi'l-fikhî'l-İslâmî*. Riyad, 1983.
- Mutî, Muhammed Necib. *Tekmiletü'l-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb li's-Şîrâzî*. 20 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.

- Remlî, Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Hamza el-Ensârî. *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-minhâc*. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1984.
- Sağlam, Hadi. "İslâm Hukuku ve Modern Hukuk Mukayesesi Gayesi Hukuki Temsil Olan Akitlerin Değerlendirilmesi (Vekâlet Örneği)". *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/1 (16 Haziran 2014), 1-56.
- Sarıtepe, Erdoğan. "İslam Hukuku ve Türk Medeni Hukuku Açısından Hukuki Temsil". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/2 (2009), 77-97.
- Sâvî, Ahmed b. Muhammed. *Bulğatü's-sâlik li-akrebi'l-mesâlik ale's-Şerhi's-sağîr*. 4 Cilt. Kahire: Dârü'l-Ma'ârif, 1986.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b Ahmed b Sehl. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1993.
- Şâzelî, Muhammed Nebîl Sa'd. *el-Vekâle fi'l-fıkhi'l-İslâmî*. Kahire, 1990.
- Şeyhizâde, Damad Abdurrahman Gelibolulu. *Mecmau'l-enhur fi şerhi Mülteka'l-ebhur*. 2 Cilt. Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Tanrıverdi, Hasan. *İslam Hukukunda ve Modern Hukukta Vekalet Akdi*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, 1998.
- Zebîdî, Ebü'l-Feyz Murtaza Muhammed b Muhammed. *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*. 40 Cilt. Kahire: Dârü'l-Hidâye, ts.
- Zeylâî, Fahreddin Osman b Ali b Mihcen. *Tebyînü'l-hakâik fi şerhi Kenzi'd-dekâik*. 6 Cilt. Bulak, Kahire: Dârü'l-Kütübü'l-İslâmî, 1313.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletuhû*. 10 Cilt. Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 4. Basım, 1989.